

PETER HARMSSEN

STALINGRADUL DE PE YANGTZE

Bătălia pentru Shanghai – 1937

Coordonatorul colecției
DORU DUMITRESCU

PETER HARMSSEN

STALINGRADUL DE PE YANGTZE

Bătălia pentru Shanghai – 1937

Traducere din limba engleză de Diana Dumitru

Prefață de Petre Otu

CORINT
ISTORIE

PETER HARMSSEN a studiat istoria la National Taiwan University, iar de peste două decenii lucrează ca jurnalist și corespondent de presă pentru Asia de Est, ceea ce i-a permis să studieze fiecare țară din regiune, inclusiv Mongolia și Coreea de Nord. Articolele sale au apărut în publicații precum *Financial Times* și *Far Eastern Economic Review*, iar printre organizațiile cu care a colaborat se numără Bloomberg și The Economist Intelligence Unit, una dintre cele mai prestigioase companii specializate în oferirea unor buletine de analiză referitoare la situația economico-politică a fiecărei țări din lume pentru uzul companiilor multinaționale. Peter Harmsen colaborează de mai bine de 11 ani cu Agence France-Presse (AFP), fiind, în prezent, șeful biroului acesteia din Taiwan. Pasiunea sa pentru istoria Asiei de Est l-a îndemnat atât să cerceteze vreme de mai bine de 15 ani pentru a-și putea scrie cartea de debut, *Stalingradul de pe Yangtze*, cât și să realizeze un blog dedicat conflictelor armate dintre China și Japonia purtate în perioada 1931-1945, www.chinaww2.com.

Redactare: Alina Sârbu

Tehnoredactare computerizată: Cristina Gvinda, Mihaela Ciufu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: *Soldații japonezi intră în Nanshi, în sudul Shanghaiului, noiembrie 1937.* ©Asachi Shimbun.

PETER HARMSSEN, *Shanghai 1937*

Copyright 2013 © Peter Harmsen

All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8623-64-1

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HARMSSEN, PETER

Stalingradul de pe Yangtze : bătălia pentru Shanghai din 1937 /

Peter Harmsen ; trad.: Diana Dumitru ; pref.: Petre Otu. - București :

Corint Books, 2015

Bibliogr.

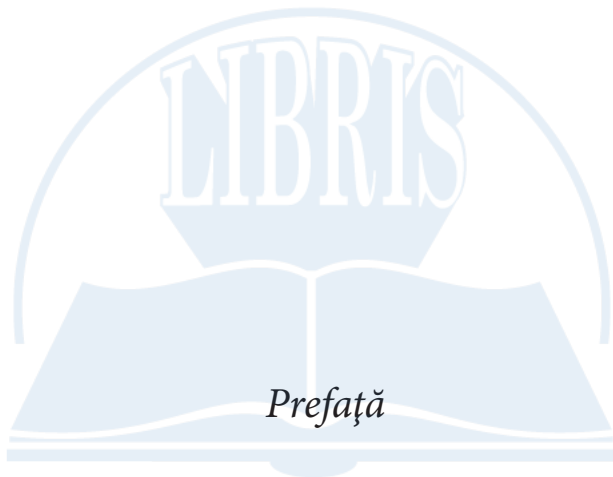
Index

ISBN 978-606-8623-64-1

I. Dumitru, Diana (trad.)

II. Otu, Petre (pref.)

94(510)''1937''

Prefață

Este o idee comună, regăsită în toate manualele și lucrările de istorie, precum și în opinia publică, faptul că al Doilea Război Mondial a izbucnit la 1 septembrie 1939, odată cu atacul Germaniei asupra Poloniei. Conformându-se garanțiilor acordate statului polonez la 31 martie 1939, Franța și Marea Britanie au declarat război celui de-al Treilea Reich, la 3 septembrie 1939. La fel ca prima conflagrație mondială, a doua a izbucnit tot pe pământ european, având și o primă etapă circumscrisă bătrânului continent (1939-1941). După ce Corpul Expediționar Japonez a atacat baza americană de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941), războiul a devenit mondial.

Această variantă clasică trece sub tăcere, însă, un conflict de mari proporții din Asia, unde două dintre cele mai mari și mai vechi națiuni ale acestui continent s-au înfruntat pe scară largă încă de la începutul deceniului al patrulea al veacului trecut. Este vorba despre China și Japonia. Pe fondul unor dispute mai vechi și al unei percepții negative reciproce, s-a ajuns la confruntări de amploare, unul dintre cele mai importante teatre de război fiind, în două rânduri, Shanghaiul, cel mai mare oraș chinez din acea perioadă.¹

Focarul de război din Asia a devenit activ în 1931, când Japonia a ocupat Manciuria. Guvernul chinez a făcut apel la

Societatea Națiunilor, dar nu a declarat război Japoniei din cauza insuficienței sale pregătiri militare. Apelul adresat de forul genevez nu a dat niciun rezultat, astfel că Japonia și-a extins influența în China, creând, în martie 1932, statul Man-ciuko. În acest context, a apărut și problema Shanghaiului unde, în 1932, a avut loc o primă confruntare, care a permis japonezilor să-și lărgească sfera de influență.

Îngrijorată de evoluția negativă din regiune, Societatea Națiunilor a trimis Comisia Lytton pentru a investiga așa-numitul Incident Mukden, care dusese la invazia japoneză. Comisia condusă de lordul Bulwer-Lytton și-a publicat raportul la 2 octombrie 1932. Dar toate aceste demersuri nu au dat rezultate, Japonia părăsind, la 27 martie 1933, organizația de la Geneva.²

În acest context, relevăm și contribuția României la menținerea păcii în regiune. Marele diplomat Nicolae Titulescu a rostit, la 7 martie 1932, în Adunarea Generală extraordinară a Societății Națiunilor, un discurs în care a subliniat necesitatea restabilirii păcii între aceste două mari națiuni, pe baza respectării prevederilor Pactului Societății.³

După o perioadă de relativă acalmie, conflictul a izbucnit cu putere în august 1937. Peter Harmsen se oprește în excelenta sa carte, prezentată acum și în traducere în limba română, asupra acestui episod, respectiv asupra celei de-a doua mari bătălii pentru Shanghai, din perioada august–noiembrie 1937. Aceasta a reprezentat, practic, deschiderea teatrului de război din Asia al celui de al Doilea Război Mondial și începutul beligeranței sino-japoneze, care se va încheia după opt ani de confruntări ample, respectiv, după capitularea Japoniei, la 2 septembrie 1945.

Există o anumită similaritate cu modul cum a izbucnit Primul Război Mondial, pretextul acestuia fiind asasinarea la

28 iunie 1914, la Sarajevo, a prințului Franz Ferdinand și a soției sale de către Gavriilo Princip, un student sârb. Respectând proporțiile, și conflictul chino-japonez (respectiv, Bătălia pentru Shanghai) a avut la bază tot un incident de acest tip. Astfel, la 9 august 1937, sublocotenentul de 27 de ani, Oyama Isao, din marina niponă, a fost ucis în perimetrul aeroportului Hongqiao, acest incident fiind scânteia care a aprins conflictul, rupând fragilul armistițiu stabilit în 1932, ostilitățile fiind declanșate în mai puțin de o săptămână.

Ziarist de profesie, profund cunoscător al istoriei și realităților chineze, Peter Harmsen realizează o amplă investigație istorică asupra unei bătălii uitate, dar care, prin forțele angajate, dramatismul încleștărilor, numărul pierderilor și consecințele sale se înscrie în rândul marilor confruntări ale secolului al XX-lea în general și ale celei de-a doua conflagrații mondiale, în special.⁴

Titlul însuși este sugestiv, Bătălia pentru Shanghai fiind comparată cu Stalingradul, confruntarea desfășurată în perioada 23 iulie 1942–3 februarie 1943. Marea bătălie de pe Volga, ce a avut drept obiectiv cucerirea orașului lui Stalin, beneficiază de o bibliografie extinsă, astfel că desfășurarea ei este mult mai bine cunoscută.⁵

Fără a intra în analiza acesteia, vom preciza că originea ei reprezintă o consecință colaterală a deciziilor luate de Adolf Hitler pentru desfășurarea campaniei din vara anului 1942. După cum se cunoaște, contraofensiva armatei sovietice de la sfârșitul anului 1941, prin care a fost salvată Moscova, a pus capăt „războiului fulger” (Blitzkrieg), practicat cu succes, până atunci, de armata germană. Războiul pe Frontul de Est s-a transformat într-o confruntare de uzură, cu un sfârșit incert și cu o durată imprevizibilă.

Cum nu mai avea suficiente forțe pentru a relua, în 1942, ofensiva pe întregul front, Hitler a optat pentru o acțiune de amploare pe flancul sudic al frontului germano-sovietic, combinată cu o ofensivă în nord, limitată doar la cucerirea Lenin-gradului. Prin declanșarea unei ofensive în sudul teritoriului sovietic, Führer-ul spera să învingă decisiv Armata Roșie și să ajungă la rezervele petrolifere ale Mării Caspice, element extrem de important pentru continuarea cu succes a războiului. După cum arăta cunoscutul istoric Liddel Hart, această opinie s-a dovedit a fi nerealistă, Germania continuând războiul încă trei ani fără petrolul caspic.⁶

Declanșarea unei ofensive de amploare pe flancul sudic al frontului s-a bazat și pe considerații strategice. Odată cucerit Caucazul, forțele germane puteau continua acțiunile în Iran, unde s-ar fi făcut joncțiunea cu trupele lui Erwin Rommel, care dezvoltau ofensiva pe țărmul nord-african, cu perspectiva de a ajunge în Orientul Mijlociu. Hegemonia britanică din această regiune ar fi fost pusă în discuție, iar Turcia ar fi renunțat la expectativa sa.

Această viziune politico-strategică a lui Hitler s-a materializat în „Planul Albastru” (Directiva nr. 41), semnat la 5 aprilie 1942.⁷ Conform acestui document, obiectivul principal îl constituia nimicirea definitivă a forțelor sovietice și privarea acestora de cele mai importante resurse necesare economiei de război. Prioritară era acțiunea în sectorul sudic (nimicirea inamicului de pe Don, cucerirea regiunii petrolifere, forțarea Caucazului), în timp ce cucerirea Stalingradului și a Careliei rămâneau în suspensie până la disponibilizarea de noi forțe. Din analiza documentului se poate trage concluzia că Stalingradul era un obiectiv secundar, care nici nu trebuia cucerit, forțele principale fiind dirijate spre Caucaz.

Înșelat de înaintarea rapidă a trupelor germane în primele săptămâni de luptă, la 23 iulie 1942, Hitler a semnat Directiva operativă nr. 45, prin care a modificat substanțial planul de campanie inițial, hotărând să cucerească simultan atât Caucazul, cât și Stalingradul, obiective separate până la acea dată. Majoritatea specialiștilor au apreciat că această decizie a fost una dintre cele mai mari erori comise de Hitler, în timpul acestei campanii, deoarece a dus la dispersarea forțelor.

Practic, din a doua jumătate a lunii iulie 1942 se poate vorbi de două operațiuni distincte, una spre Caucaz, cealaltă spre Stalingrad. Bătălia de la Stalingrad a cunoscut două faze: până la 18 noiembrie 1942 a avut loc ofensiva germană, lupte extrem de violente ducându-se în interiorul orașului, iar de la 19 noiembrie 1942 până la 2 februarie 1943, rolurile s-au inversat, sovieticii declanșând o puternică contraofensivă care a avut drept rezultat încercuirea și nimicirea Armatei a 6-a germane, comandate de feldmareșalul Friedrich von Paulus. Bătălia de la Stalingrad a durat 199 de zile, iar pierderile în rândurile militarilor Axei au fost de circa 850 000 de oameni. Printre aceștia s-au numărat 400 000 de germani, 200 000 de români, 130 000 de italieni și 120 000 de unguri. Mai mult de 40 000 de civili sovietici au murit în oraș și în suburbii, iar surse sovietice indică cifra maximă de un milion de morți în întreaga bătălie. Spre comparație, în Bătălia pentru Shanghai, care a durat trei luni de zile, pierderile chineze sunt estimate între 187 200 și 300 000 de oameni, iar cele ale japonezilor s-au cifrat, până la 8 noiembrie 1937, la 9 115 morți și 31 257 răniți.

Mai precizez că bătălia de la Stalingrad a reprezentat o cotitură în desfășurarea războiului pe frontul sovieto-german, determinând preluarea inițiativei strategice de către Uniunea Sovietică.

Comparația pe care o face Peter Harmsen între Shanghai și Stalingrad este justificată mai ales din perspectiva faptului că principalul teatru de confruntare a fost, în ambele cazuri, o mare localitate, luptele desfășurându-se în „focar”, ele având un caracter extrem de violent. Practic, fiecare stradă, casă, subsol, scară, intersecție au fost aprig disputate, nu de puține ori ele trecând dintr-o tabără într-alta chiar în aceeași zi. Evident că în asemenea condiții nu mai este loc de mare strategie, înfruntările individuale și în grupuri mici prevalând. Germanii au numit războiul lor urban hidos *Rattenkrieg* („război de șobolani”). Ei glumeau cât se poate de amar spunând că deja „cuceriseră bucătăria, dar mai duc lupte pentru cucerirea sufrageriei”. Afirmările germanilor se potrivesc cu situația din Shanghai în lunile de confruntare dintre chinezi și japonezi.

În plus, trupele chineze, aflate în inferioritate tehnică, au apelat și la tactica „pământului pârjolit”, aplicată de armata rusă în timpul campaniei lui Napoleon și de sovietici în bătălia Stalingradului, dar și în alte confruntări desfășurate în anii 1941-1942. În atari condiții, distrugerile în cele două orașe au fost imense, iar pierderile de vieți omenești, foarte însemnate, mai ales pentru partea chineză, așa cum am arătat mai sus.

Există, desigur, și diferențe majore între cele două bătălii, evidențiate clar de autor. Una dintre ele ține de existența concesiunilor internaționale (Concesiunea Franceză și Concesiunea Internațională) create în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca o materializare a tratatelor inegale, impuse Chinei de către puterile occidentale. Deja, în august 1842, odată cu semnarea Tratatului de la Nanjing (Nanking), Shanghaiul figura printre cele cinci porturi deschise comerțului liber.

De-a lungul timpului, concesiunile internaționale au avut un statut privilegiat, fiind, în mod paradoxal am zice, un loc de

refugiul pentru victimele războaielor, revoluțiilor, și ale diverselor tensiuni interne. În același timp, ele au exercitat o mare atracție pentru elementele dinamice ale societății chineze, aducând o contribuție însemnată la modernizarea Chinei.⁸ În confruntarea din lunile august-septembrie 1937, concesiunile internaționale și-au reconfirmat acest statut, circa 100 000 de chinezi, militari și civili, după cum arată, bine documentat, Peter Harmsen, găsindu-și salvarea în acest teritoriu ce beneficia de imunitate. De altfel, ambii beligeranți au avut grijă să nu provoace puterile occidentale, ceea ce putea duce la extinderea conflictului. La rândul lor, având în vedere dimensiunea încleștărilor, puterile occidentale și-au întărit dispozitivul militar în regiune.

Mai este un alt element de semnalat și anume faptul că locuitorii din concesiunile internaționale au fost, prin forța împrejurărilor, spectatorii/observatorii acestei teribile încleștări, mărturiile lor fiind foarte prețioase în reconstituirea bătăliei. Nu de puține ori, așa cum arată documentat autorul, ei au fost și victime. Iată, de pildă, la 14 august 1937, în „Sâmbăta Neagră”, patru cetățeni americani au fost uciși. Erau primele victime americane ale celei de-a doua conflagrații mondiale, care pentru Statele Unite ale Americii a început, oficial, abia la 7 decembrie 1941. Fapt semnificativ, Eleanor Roosevelt, soția președintelui american F.D. Roosevelt, se afla în Shanghai în momentul începerii confruntării.

Maniera de analiză a bătăliei este una specifică, autorul apelând la o serie de „tablouri”, de secvențe aparent disparate, cu actori diferiți, dintr-o tabără beligerantă sau alta. Dar prezentarea este una încărcată de dramatism, iar motivațiile și acțiunile combatanților, precum și consecințele desfășurărilor politico-militare apar conturate clar. Autorul are măiestria ca

din noianul de fapte individuale și colective, de macro- și microdecizii, de atitudini și trăiri ale soldaților simpli și ale marilor comandanți, să le extragă pe cele exemplare și să le evidențieze multiplele semnificații. Prin aceasta, lucrarea reprezintă un adevărat „thriller istoric”, care se citește cu mare interes.

Fiind vorba de o confruntare militară, Peter Harmsen analizează cu precădere aspectele ce țin de planificarea strategică a celor două tabere beligerante, structura, dotarea și instruirea forțelor luptătoare, capacitatea managerială a corpului ofițeresc, comportamentul pe câmpul de luptă etc. Din multitudinea de constatări și concluzii se degajă faptul că japonezii au avut o netă superioritate din punct de vedere tehnic, al înzestrării materiale, dar au comis erori sub aspectul planificării, introducând rezervele în luptă succesiv și în cantități insuficiente. Aceste fapte, coroborate cu atitudinea disprețuitoare față de militarii chinezi, au dus la sporirea pierderilor armatei japoneze.

De partea cealaltă, liderii chinezi au dat dovadă de inconsecvență în procesul de luare a deciziilor și de materializare a lor, acest lucru fiind compensat, în parte, de bravura excepțională a soldatului chinez, lucru recunoscut chiar și de adversari.

Ceea ce impresionează în a doua bătălie pentru Shanghai și în confruntările ce au urmat este violența extremă a luptelor care o apropie de Verdunul „Marelui Război”, lucru subliniat, de altfel, de către autor prin titlul dat unui capitol al cărții sale.⁹ Bătălia pentru Shanghai a confirmat din plin caracterul industrial și de masă al războiului, numărul victimelor din rândul civililor fiind foarte ridicat. Acest lucru s-a datorat comportamentului militarilor japonezi, cartea prezentând numeroase cazuri de violență extremă ale acestora asupra populației civile atât în timpul, cât și după încetarea bătăliei.

Peter Harmsen nu se oprește numai asupra detaliilor confruntărilor din Shanghai și din împrejurimi, ci relevă și semnificațiile internaționale ale bătăliei. Una dintre cele mai interesante vizează implicarea germană în conflictul sino-japonez, chinezii beneficiind de un grup important de consilieri germani, în frunte cu Alexander von Falkenhausen. Decizia în acest caz i-a aparținut lui Chiang Kai-shek, liderul naționalist chinez, care aprecia rigurozitatea și eficiența germane, dar, desigur, lucrurile au fost mai profunde, iar cauzele trebuie căutate în modul în care se încheiase Primul Război Mondial. Germania a fost considerată principala responsabilă pentru declanșarea conflagrației, ceea ce s-a reflectat în Tratatul de la Versailles, care conținea prevederi foarte dure ce au avut rolul de a împiedica refacerea forței sale militare. Concomitent, revendicările Chinei nu au avut succes în fața Conferinței de Pace de la Paris, interesele Japoniei, putere beligerantă, prevalând.¹⁰ În asemenea condiții, s-a ajuns la o îmbunătățire a relațiilor germano-chineze, concretizată în tratatul din 20 mai 1921 prin care Germania renunța la toate privilegiile deținute în China în conformitate cu tratatul din martie 1898. Tratatul din mai 1921 reprezintă primul document de acest gen încheiat pe baze egale din istoria modernă a Chinei.

În legătură cu implicarea germană mai este de semnalat și un anumit fapt paradoxal. În timp ce militari germani contribuiau la reformarea armatei chineze, participând la Bătălia pentru Shanghai, Germania și Japonia erau legate prin Pactul Anticomintern, parafat la 25 noiembrie 1936. Documentul prevedea combaterea comună a Internaționalei a III-a, prin schimbul reciproc de informații. Într-un protocol secret, cele două țări își luau angajamentul să nu încheie niciun tratat care

să aducă atingere spiritului pactului. Durata lui era de cinci ani, în 1941, fiind reînnoit.

Pentru ca situația să fie și mai complicată, subliniază Peter Harmsen, în plină bătaie, la 21 august 1937, guvernul lui Chiang Kai-shek a semnat un tratat de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Cu dreptate arată autorul: „pactul dintre Nanjing și Moscova pregătea terenul, din punct de vedere politic și diplomatic, pentru trimiterea ajutorului militar sovietic Chinei, împiedicând, în același timp, un acord între Uniunea Sovietică și Japonia câtă vreme ostilitățile erau în derulare”. Cum semnarea unui tratat presupune compatibilizarea unor interese, Moscova nutrea speranța că războiul dintre China și Japonia îi va permite să se concentreze asupra Europei, care era amenințată de Germania lui Hitler.

De altfel, Uniunea Sovietică a fost marele câștigător al războiului sino-japonez. În anii 1930, granița sovieto-japoneză a fost foarte tensionată, aici având loc mai multe ciocniri militare foarte serioase, cea mai importantă fiind cea de la Halhân Gol (august 1939), care a prefigurat războiul modern, cu blindatele în prim-plan. Sovieticii au obținut victoria, iar generalul Gheorghii Jukov a devenit celebru. A fost prima înfrângere a Japoniei în epoca modernă. „Fără războiul cu China”, scria istoricul Paul Johnson, „Japonia ar fi putut, fără îndoială, să-i angajeze pe ruși într-un conflict de proporții și să-i alunge din Orientul Îndepărtat”.¹¹

Liderii chinezi apreciau că un război cu Japonia nu poate rămâne unul local, ci, mai devreme sau mai târziu, imperiul se va afla în conflict cu o mare putere, fie Uniunea Sovietică, fie Statele Unite ale Americii. Prin urmare, China trebuia să reziste în fața presiunii japoneze până când se ajungea la un asemenea punct. Evident, Chiang Kai-shek și cei din jurul

lui au apreciat corect situația, căci în decembrie 1941 Japonia și Statele Unite au intrat în stare de beligeranță.

O altă mare calitate a lucrării o reprezintă bogata sa iconografie, constând din hărți, scheme și mai ales fotografii, multe dintre ele inedite. Se știe că o imagine valorează mult mai mult decât cuvântul scris și, din acest punct de vedere, cartea este și un album al conflictului ce a avut drept teatru de desfășurare cel mai mare oraș al Chinei.

În concluzie, lucrarea lui Peter Harmsen, *Stalingradul de pe Yangtze. Bătălia pentru Shanghai – 1937*, readuce în atenție un episod uitat din preambulul celui de-al Doilea Război Mondial. Este un document tulburător, o invitație la neuitare a ceea ce reprezintă războiul, violența și ura în viața comunităților umane.

PETRE OTU